

จริยศาสตร์-สุนทรียศิลป์: คุณค่าที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่น
กรณีศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะที่พบในชุมชนบ้านกุดละลม
ตำบลหนองนาแซง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

ETHICS- AESTHETICS: THE VALUE THAT APPEARS IN LOCAL
LITERATURE. CASE STUDY OF BAN KUT LALOM COMMUNITY
NONG NA SAENG SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT,
CHAIYAPHUM PROVINCE

¹อรอนนุตร ธรรมจักร

¹Ornanoot Thammajak

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ประเทศไทย
Chaiyaphum Rajabhat University, Thailand.

¹ornanoot@cpru.ac.th

Received: July 25, 2023; Revised: August 18, 2023; Accepted: August 31, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณค่าจริยศาสตร์และสุนทรียศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะบ้านกุดละลม ตำบลหนองนาแซง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งได้จากกลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ในหมู่บ้านแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องหรือประเด็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่สืบทอดกันภายในชุมชน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ได้วรรณกรรมมุขปาฐะ ได้วรรณกรรมมุขปาฐะ 4 ประเภท ประกอบด้วย 1) ตำนานเรื่องเล่าขาน 2) นิทานพื้นบ้าน 3) สำนวนพยางษิต ซึ่งแบ่งเป็น พยางค์คำสอน พยางค์เกี่ยว และพยางค์อวยพร 4) เพลงพื้นบ้าน 5) วรรณกรรมมุขปาฐะเบ็ดเตล็ด ได้แก่ คำอธิษฐานและคำทวย(ปริศนาคำทาย) ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณค่าของวรรณกรรมมุขปาฐะได้ทำหน้าที่เสนอแนวทางอันดีต่อคนในชุมชนเป็นจริยศาสตร์หรือแนวทางการประพฤติปฏิบัติ 5 ประเด็น ประกอบด้วย (1) ด้านการทำความดีละเว้นความชั่ว (2) ด้านการปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความขยันอดทนและสุจริต (3) ด้านความกตัญญู กตเวที การตอบแทนผู้มีพระคุณ (4) ด้านการดำรงชีวิตด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ไม่มุ่งร้ายต่อกัน (5) ด้านการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

¹ อาจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

ด้วยการพูดดี คิดดีและทำดี 2) วรรณกรรมมุขปาฐะถ่ายทอดสุนทรียศิลป์ เพื่อสร้างความอímเอม ปีติและสร้างอารมณ์คล้อยตาม อันเกิดจากความงาม 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) เนื้อหา ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี คำสอน ความเชื่อ ความศรัทธา 2) เรื่องราวเนื้อหามีการนำเสนอตามรูปแบบหรือฉันทลักษณ์ ตรงตามลักษณะของวรรณกรรมแต่ละประเภท 3) มีศิลปะในการใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำสัมผัส คำที่ความหมายนัยตรงและนัยอ้อม การใช้โวหารเพื่อสื่อความหมายและแฝงแง่คิดทั้งดงาม

คำสำคัญ จริยศาสตร์, สุนทรียศิลป์, วรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่น

Abstract

This research aims to analyze the ethicality and aestheticism existing within local tales in Ban Kut La Lom, Nong Na Saeng Subdistrict, Mueang District, Chaiyaphum Province which are obtained from a group of knowledgeable people (Key Informant) from the following village specifically (Purposive Sampling) That is, ones who are knowledgeable in local folktales in which had been passed down within the community. Four types of oral literature were obtained using the Snowball Sampling method: 1) Legends, 2) Folktales, 3) Phaya proverbs, divided into: Phaya Teachings, Phaya Kiew, and Phaya Blesses, and 4) Folk songs 5) miscellaneous literatures: prayers and Kham Thuay (riddles). The results showed that 1) The worth of oral literature has served to offer good guidelines for people in the community as ethicalism or guidelines for one's good behavior, mainly 5 points, consisting of 1) doing good deeds and avoiding immoral deeds; 2) performing one's duties with diligence, integrity, and honesty; 3) the aspect of gratitude, the return of benefactors; 4) the aspect of living with generosity to one another 5) Peaceful coexistence by speaking good, thinking good, and doing good. 2) Oral literature conveys aestheticism to create satiety, delight, and create a satisfying mood which results from 3 beauty of the literature: 1) Content, which is typically stories about love, lifestyle, traditions, teachings, beliefs, and faith; 2) Content stories are presented in a form of poetry corresponding to the characteristics of each literature; 3) the art in using words and rhymings are used, such as direct and indirect meanings using rhetoric to picture meaningful and beautiful ideas.

Keywords: 1. Ethicality 2. Aestheticism 3. Local folktale literature

บทนำ

หากกล่าวถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเทศไทยมีทุนทางวัฒนธรรม (Cultural assets) ในทุก ๆ พื้นที่ หรือทุกท้องถิ่นของชุมชน โดยอาจเป็นวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible) และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) วรรณกรรมท้องถิ่นของไทยแต่เดิมนักอยู่ในรูปแบบมุขปาฐะ คือ เล่าปากต่อปากที่ปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นบอกเล่าสู่ลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่น หรืออาจมีการจารึกเป็นหลักฐานในลักษณะลายลักษณ์อักษร เป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิต แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยมและขนบต่าง ๆ ผ่านเรื่องเล่าและถ้อยคำที่เรียงร้อยเป็นข้อความที่แฝงด้วยความคิดและอารมณ์ที่หลากหลายในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ และคนอีสานนิยมแต่งวรรณกรรมโดยผูกโยงเรื่องราวไปสู่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (อุดม บัวศรี, 2546) วรรณกรรมท้องถิ่นจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่เสนอมุมมองวิถีชีวิต จริยธรรม และความงามด้านวรรณศิลป์ของชาวอีสานไว้อย่างหลากหลาย เปรียบเสมือนชุมทรัพย์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี (กตัญญู ชูชื่น, 2543 : 4)

วรรณกรรมมุขปาฐะเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติที่บรรพบุรุษได้สั่งสมจดจำ และบอกเล่า สืบทอดต่อ ๆ กันมา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชนดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะในแต่ละชนิด ปราชญ์อีสานหรือนักแต่งล้วนแล้วแต่นำข้อมูลอันเป็นประโยชน์สะท้อนลักษณะแ่งคิคมุมมองและประสบการณ์ชีวิตของคนรุ่นก่อน รวมถึงการหยิบยกเอาหลักธรรมหรือจริยธรรมมาสอนผ่านภาษาที่บรรจงเรียงร้อยถ่ายทอดออกมาในวรรณกรรมแต่ละประเภทแต่ละบท ด้วยสำนวนกวีโวหารที่กระชับและรัดกุม เป็นภาษาพื้นบ้านที่มีคารมไพเราะ แฝงความหมายคมคาย เพื่อต้องการให้ผู้ฟังได้ประโยชน์ ความสุข อิ่มเอิบใจ เกิดความสุนทริย์และเห็นคุณค่าทางจริยศาสตร์ที่มุ่งให้ผู้ฟังได้นำเป็นแบบอย่างแนวทางที่ดีให้กับชีวิต ทั้งนี้การที่ปราชญ์นำหลักธรรมคำสอนถ่ายทอดลงในวรรณกรรมเรื่องเล่าแทนการสอนโดยตรงจะทำให้ผู้ฟังได้เห็นตัวอย่างหรือสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาหลักธรรมคำสอนได้ลึกซึ้งและสามารถเข้าถึงผู้ฟังเพื่อให้อยอมรับในหลักธรรมได้ง่ายกว่าการสอนโดยตรง (พระธีระพงษ์ นรินโท (แสนพงษ์) และคณะ, 2563) นับเป็นภูมิปัญญาที่เฉลียวฉลาดในการอบรมสั่งสอนของคนในยุคก่อน เพื่อใช้เป็นกลไกในการพัฒนาชีวิตและขับเคลื่อนสังคมอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต จัดระเบียบและการขัดเกลาทางสังคม วรรณกรรมมุขปาฐะจึงเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเก็บรักษารวบรวม ศึกษาสังเคราะห์วิเคราะห์และเผยแพร่ ให้คนในทุกยุคทุกสมัยรู้จักและเข้าใจวิถีชีวิตของคนในแต่ละสังคม และยังเป็นการช่วยอนุรักษ์ ทำนุบำรุง สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนและสังคม ซึ่งจะยังประโยชน์อันไพศาลให้เกิดแก่สังคมอื่นอีกทางหนึ่งด้วย

ชุมชนบ้านกุดละลมเป็นหมู่บ้านชนเมือง ซึ่งมีระยะทางห่างจากตัวเมืองจังหวัดชัยภูมิเป็นระยะทาง 7.3 กิโลเมตร มีประชากรจำนวน หลังคาเรือน คน อยู่ในการปกครองตำบลหนองนาแซง รวมทั้งสิ้น 3 หมู่ มีห้วยน้ำสั้นๆ ขนาดความยาวประมาณ 2 กิโลเมตรไหลอยู่กลางหมู่บ้าน จึงเป็นพื้นที่และสภาพดินเหมาะแก่การเกษตรและประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และเนื่องจากเป็นชุมชนชนเมืองที่มีการคมนาคมระหว่างหมู่บ้านและไม่ห่างจากตัวเมืองมากนัก จึงพบว่าประชากรวัยแรงงานส่วนหนึ่งเข้าไปทำงานเป็นพนักงาน-ลูกจ้างในตัวเมือง วัฒนธรรมมีการ

เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมืองความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบเดิมเริ่มสูญหาย ซึ่งพบว่าความเป็นอยู่บ้านเรือน อาหารการกินมีความผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเมืองและชนบท การใช้ภาษามีปะปนทั้งภาษากลางและภาษาท้องถิ่น มีการอาศัยอยู่แบบครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวใหญ่ที่มีปู่ย่าตายายอาศัยอยู่ร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามบ้านกุดละลมยังคงเป็นชุมชนชนเมืองที่มีความอบอุ่นในครอบครัว และการมีลำห้วยเป็นสายน้ำหล่อเลี้ยง วิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงผูกพันกับสายน้ำ และการเกษตร ยังมีเรื่องเล่าขานตำนานวรรณกรรมมุขปาฐะจากกลุ่มคนที่ตั้งรกรากที่ยาวนาน ยังคงพิธีกรรม เช่น การเลี้ยงตาปูบ้าน การเทศน์มหาชาติ พิธีปลงพาศ้าว การรดน้ำคำห้วยในพิธีสงกรานต์ และพบว่าผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้เป็นเจ้าในพิธีต่าง ๆ ซึ่งจะมีคำกล่าวตามพิธีและการอวยพรที่เป็นสิริมงคลให้กับคนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ ประเพณีดังกล่าวถือเป็นประเพณีท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน ซึ่งยังคงเป็นสิ่งหลอมรวมให้กลุ่มคนในชุมชนมีความผูกพันกันได้อย่างแน่นเหนียว นำไปสู่การอยู่ร่วมในพื้นที่เดียวกันอย่างเกื้อกูลและสามัคคี

ด้วยเหตุผลความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญ และความจำเป็นในการค้นหาและรวบรวมวรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่นของหมู่บ้านก่อนที่จะสูญหาย นำวรรณกรรมมุขปาฐะที่ได้มาวิเคราะห์คุณค่าจริยศาสตร์และสุนทรียศิลป์อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและแนวทางในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ รวบรวมเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นให้เยาวชนรุ่นหลังได้เห็นความงดงามในมรดกของชุมชน และมีโอกาสในการศึกษาข้อมูลวรรณกรรมท้องถิ่นชุมชน ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญา สร้างองค์ความรู้พื้นฐานจากระดับบุคคลสู่ชุมชน ซึ่งจะเป็นการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืนให้กับชุมชน เป็นพลังของชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์คุณค่าจริยศาสตร์และสุนทรียศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะบ้านกุดละลม ตำบลหนองนาแซง อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิเคราะห์คุณค่าคุณค่าจริยศาสตร์และสุนทรียศิลป์วรรณกรรมมุขปาฐะที่พบในหมู่บ้านบ้านกุดละลม โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เน้นศึกษารวบรวมเฉพาะมุขปาฐะพื้นบ้านที่พบในชุมชนกุดละลมเท่านั้น ซึ่งมีขอบเขตดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ในหมู่บ้านบ้านกุดละลม ตำบลหนองนาแซง อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยกำหนด

ผู้ให้ข้อมูลซึ่งต้องเป็นบุคคลที่มีความรอบรู้หรือเชี่ยวชาญในเรื่องหรือประเด็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่สืบทอดกันภายในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องวรรณกรรมมุขปาฐะเป็นอย่างดี โดยการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยอาศัยการแนะนำของหน่วยตัวอย่างที่ได้เก็บข้อมูลไปแล้ว

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมมุขปาฐะโดยการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ บันทึกเทปและจดบันทึกประกอบการสัมภาษณ์ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในชุมชน โดยกำหนดขอบเขตของเนื้อหามุขปาฐะหลัก ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน บทร้องพื้นบ้าน บทกวีนิพนธ์ และมุขปาฐะอื่นๆ ที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์คุณค่าวรรณกรรมมุขปาฐะด้านจริยศาสตร์และสุนทรียศิลป์

3. เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในงานวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นแบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด (Open-end Question) ทำการหาคุณภาพเครื่องมือโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบด้านเนื้อหาความถูกต้องและความเหมาะสม เป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงประจักษ์ (Face Validity) และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องรายข้อในช่วง 0.67 – 1.00 แล้วจึงนำไปใช้เพื่อเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูล แยกข้อมูลตามเนื้อหาการวิจัย 4 ข้อ ขยายความ และสรุปความ โดยใช้ทฤษฎีวิเคราะห์คุณค่าทางจริยศาสตร์และสุนทรียศิลป์ ทำการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาสาระจากแหล่งข้อมูล 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) วรรณกรรมมุขปาฐะตรวจสอบกับวรรณกรรมลายลักษณ์ที่ได้มีการบันทึกทั้งรูปเล่มและสื่อออนไลน์ (หากมี) 2) ตรวจสอบความถูกต้องจากนักปราชญ์ผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญ และ 3) เปรียบเทียบแนวคิดทฤษฎีปรัชญาจริยศาสตร์ สุนทรียศิลป์ที่จริงใจดีใจ เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วเห็นว่าข้อมูลที่ตรงและสอดคล้องกัน และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่าง ๆ 4) เสนองานวิจัย นำข้อมูลที่วิเคราะห์ได้มาเรียบเรียงเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. คุณค่าของวรรณกรรมมุขปาฐะได้ทำหน้าที่เสนอแนวทางอันดีต่อคนในชุมชนเป็นจริยศาสตร์หรือแนวทางการประพฤติปฏิบัติดี 5 ประเด็น ประกอบด้วย (1) ด้านการทำความดีละเว้นความชั่ว (2) ด้านการปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความขยันอดทนและสุจริต (3) ด้านความกตัญญู กตเวที การตอบแทนผู้มีพระคุณ (4) ด้านการดำรงชีวิตด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันไม่มุ่งร้ายต่อกัน (5) ด้านการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยการพูดดี คิดดีและทำดี

2. วรรณกรรมมุขปาฐะถ่ายทอดสุนทรียศิลป์ เพื่อสร้างความอímมอem ปีติและสร้างอารมณ์คล้อยตาม อันเกิดจากความงาม 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) เนื้อหา ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก

วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี คำสอน ความเชื่อ ความศรัทธา 2) เรื่องราวเนื้อหาที่มีการนำเสนอตามรูปแบบหรืออันลักษณ์ ตรงตามลักษณะของวรรณกรรมแต่ละประเภท 3) มีศิลปะในการใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำสัมผัส คำที่ความหมายนัยตรงและนัยอ้อม การใช้โวหารเพื่อสื่อความหมายและแฝงแง่คิดทั้งดงาม

วรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวตัวอย่าง แง่คิดและคติสอนใจให้กับคนในชุมชน วรรณกรรมอีสานมักนำหลักคำสอนสอดแทรกเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้ง จึงเป็นเครื่องมือในการสอนเพื่อให้คนเข้าถึงหลักธรรมที่ง่ายขึ้น มีการใช้ภาษาที่สื่อความหมายในเชิงเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้ฟังเกิดปัญญาตระหนักรู้ และตัดสินใจว่าสิ่งใดควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งนับเป็นจริยศาสตร์ที่งดงามสะท้อนจากการวรรณกรรมให้ยังคงอยู่คู่สังคม และแม้ว่าปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและเศรษฐกิจจนเป็นสาเหตุทำให้วรรณกรรมมุขปาฐะลดบทบาทลงจนใกล้จะสูญหายไป แต่จากการรวบรวมวรรณกรรมมุขปาฐะหมู่บ้านกุดละลม ยังพบว่าคนในชุมชนยังระลึกถึงในด้านคำสอนที่แฝงไว้ในวรรณกรรมซึ่งช่วยขัดเกลาลักษณะนิสัยของคนท้องถิ่น ให้มีความเอื้อเฟื้อ อดทน มีความเป็นคนใจบุญสุภาพและละอายต่อบาป และซาบซึ้งในวรรณศิลป์ที่เต็มไปด้วยรสถ้อยอันงดงาม สร้างจินตนาการความสนุกสนาน ความอิ่มเอมใจ และเกิดจินตภาพร่วมต่อวรรณกรรมที่ยังคงอยู่ในความทรงจำไม่เคยลืมเลือน

อภิปรายผล

1. การวิเคราะห์คุณค่าจริยศาสตร์และสุนทรียศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะ
คุณค่าจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะบ้านกุดละลม

จริยศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา (Philosophy) ซึ่งศึกษาถึงคุณค่าแห่งประพฤติกและคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ วรรณกรรมมุขปาฐะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดจากการเล่าปากต่อปากเป็นการสร้างสรรค์เรื่องราวโดยการนำเอาวิถีชีวิต หลักธรรมคำสอนและแง่คิดผ่านตัววรรณกรรม เมื่อวิเคราะห์ถึงคุณค่าของวรรณกรรม จะพบว่าวรรณกรรมทำหน้าที่รักษาแบบแผนและสะท้อนความประพฤติ การครองชีวิตของชาวบ้านให้ดำเนิน ไปอย่างถูกต้องตามข้อตกลง กฎระเบียบ ประเพณีอันดีงามของสังคม-ดังนั้นในการวิเคราะห์คุณค่าจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะจึงต้องพิจารณาแก่นแท้ของเนื้อหาที่เป็นแง่คิดหรือเจตนาของการสื่อความหมายในวรรณกรรมประเภทต่างๆ จะเห็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งประกอบด้วย หลักจารีตประเพณีของสังคม อุดมคติที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และหลักธรรมคำสอนอันเป็นจริยธรรมทางหลักธรรมพระพุทธศาสนา ซึ่งขอแยกการนำเสนอผลการวิเคราะห์และอภิปรายผลตามคุณค่าของจริยศาสตร์ตามประเด็นที่พบ ดังนี้

1.1 จริยศาสตร์ที่ว่าด้วยแนวทางการประพฤติอันดีงามด้านการทำความดีละเว้นความชั่ว ซึ่งตรงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว และให้ละอายต่อการทำบาป” (หิริ โอตตัปปะ) พบในวรรณกรรมมุขปาฐะ 4 ประเภท ประกอบด้วย 1) เรื่องเล่าขาน ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดเพื่อมีเจตนาให้ลูกหลานหมั่นสร้างคุณความดี ให้ทำบุญทำความดีรักษาประเพณีอัน

ดีงามของชุมชน การทำความดีที่บ้านจะคุ้มครอง การอธิษฐานกราบไหว้ขอพรต่าจะสัมฤทธิ์ผลเมื่อผู้ขอมีเจตนาดี สิ่งที่ไม่สร้างความเดือดร้อนต่อใคร 2) นิทานพื้นบ้าน จะเห็นได้ว่านิทานพื้นบ้านโดยส่วนใหญ่สอนให้คนเป็นคนดี ตัวละครเอกในเรื่องจะเป็นคนดีและสร้างสมบุญญาบารมีด้วยการทำความดีมาโดยตลอด แม้จะตกทุกข์ได้ยากก็ไม่สร้างกรรมหรือทำชั่วเพิ่มเติม และพบว่าในตอนท้ายของเรื่องผลบุญแห่งการหมั่นสร้างคุณดีก็ล้วนแต่ส่งผลให้ตัวละครเอกเหล่านั้นประสบพบเจอสิ่งที่ดีงาม ยกตัวอย่าง เช่น นางพิกุลทองในเรื่องพิกุลทอง นางแตงอ่อนในเรื่องเจ้าหญิงแตงอ่อน และนางเอื้อยในเรื่องปลาบู่ทอง เป็นต้น 3) สำนวนปัญญาภาษิต พบว่ามีสำนวนที่ให้แง่คิดด้านการทำดีโดยเฉพาะผลบุญที่เป็นภาษิต มักจะให้ถ้อยคำเพื่อให้คนไม่กระทำความบาปหรือกระทำชั่ว ให้หมั่นทำความดีสร้างสมบุญ ยกตัวอย่างเช่น “คนลืมน้อยแต่บุญมาก คำนับทำกะบ่แมน คอยแต่บุญส่งให้มันลืได้บ่อนได้” เป็นการเตือนว่าอย่าคอยบุญเกาหล่นนำแต่ควรสร้างคุณทำบุญอยู่เสมอถึงจะถูกต้อน หรือในผญาอีกบทหนึ่งก็กล่าวไว้ว่า “น้องเอื้อย อันว่าบุญนี้ บ่มีไผลั่นแจก บ่แมนแหกเบ็งได้ คือไม้ผ่ากลาง คือจั่งเฮากินข้าว เฮากินเฮากะอ้อม บ่ห่อนไปอ้อมท้อง เขานันผู้บ่กิน ได้แล้ว” ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกันคือให้ทำบุญสร้างคุณเพราะไม่สามารถแบ่งบุญจากใครได้หากไม่สร้างด้วยตนเอง เป็นต้น 4) วรรณกรรมมุขปาฐะเบ็ดเตล็ด ในคำอธิษฐาน พบว่ามีการตั้งจิตอธิษฐานในการสร้างคุณทำความดีของตนเพื่อหวังให้คุณความดีนำไปสู่เมืองสวรรค์ซึ่งหมายถึงพระนิพพาน อาทิคำอธิษฐานก่อนตักบาตร “สาธุเด้อ ข้าวผู้ข้าชาวดีจอนพ้อน ป้อนใส่บาตรเป็นของกินของท่าน ให้เป็นข้าสะพานไต่เมี่ยงฟ้า ผู้ข้าวงข้างหลังให้เห็นต้นดอกผ้า งวกข้างหน้าให้เห็นกลัฟฤกษ์ นิกอันใดก็ให้ได้อันนั้นเด้อ สาธุ” หรือในคำอธิษฐานก่อนสรงน้ำพระพุทธรูป “เหลียมม่อง ๆ คือสิแมนพระทอง ไสยอง ๆ คือสิแมนพระพุทเจ้า คิงพระพุทเจ้า เสร้า ผู้ขอขอผัดขอส ผัดดีดีสิเอาบุญข้างหน้า บาปผู้ข้าในเนื้ออย่าให้มี สาธุ” จริยศาสตร์ในเรื่องการทำความดีในข้อนี้ จึงนับว่าเป็นจริยศาสตร์ที่มีคำสอนความเชื่อตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้ทุกคนเป็นคนดี ทำดี สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าสู่เส้นทางแห่งนิพพาน ซึ่งเป็นทางดับทุกข์อันแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องหัวใจของพุทธจริยศาสตร์ ที่ต้องการให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme Good) เพื่อให้ถึงความดีงามอันสูงสุด ด้วยการเว้นความชั่วทำความดีและชำระจิตของตนให้ผ่องใส (เคเอ็น ชยติลเลเก, 2537) หลักคำสอนดังกล่าวจึงถูกถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะทุกประเภท เพราะเชื่อมั่นว่าจะสามารถวางรากฐานผ่านความคิดในวรรณกรรมเพื่อให้ผู้ฟังเห็นคุณค่าของการทำความดีจะนำไปสู่ครองการปฏิบัติของคนในสังคมได้และถ้าทุกคนทำดีละเว้นความชั่วสังคมย่อมดีและน่าอยู่ได้

1.2 จริยศาสตร์ที่ว่าด้วยแนวทางการประพฤติอันดีงามโดยพึงปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความขยันอดทนและสุจริต ซึ่งตรงกับหลักคำสอนมณฑลทางพระพุทธศาสนา คือ ขันติ ฉันทะ วิริยะ อุตสาหะ สัมมาอาชีวะ พบในวรรณกรรมมุขปาฐะ 3 ประเภท ประกอบด้วย 1) ตำนานเรื่องเล่าขาน ซึ่งพบว่าในตำนานเล่าขานการตั้งชุมชนการเลือกหลักปักฐานบนพื้นที่บ้านกุดละมกัเนื่องมาจากชุมชนมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ทำให้คนในชุมชนหาเลี้ยงชีพทางการเกษตรได้ การสอนสั่งให้ลูกหลานรู้จักสร้างเนื้อสร้างตัวด้วยความขยันและทำงานด้วยสุจริต จากเรื่องเล่าขานในการบน

บานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อไปหาเงินในต่างแดน พบว่า เคยมีการบนบานอธิษฐานขอให้คนในชุมชนที่จะไปทำงานต่างถิ่นต่างแดนประสบความสำเร็จ เมื่อทำงานด้วยอาชีพสุจริตมั่นคง เมื่อร่ำรวยก็กลับมาบูรณะศาลปู่ตาและสร้างศาลเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากเดิมนั้นมีเพียงศาลปู่ตาขุนละม หลังจากคนในชุมชนกลับทำงานต่างแดนแล้วประสบความสำเร็จดังคำอธิษฐานได้กลับมาสร้างศาลเพิ่มอีก 2 ศาล ได้แก่ ศาลแม่เขียวยอดตองและแม่ทองยอดน้ำตามคำขอที่บนบานไว้และเพื่อเป็นที่สักการะและเป็นที่พึ่งทางใจของชุมชนอีกทางหนึ่ง 2) นิทานพื้นบ้าน จะเห็นได้มีนิทานหลายเรื่องที่ได้ให้แง่คิดมุมมองของความขยันอดทนต่อหน้าที่ของตน รวมถึงการทำงานและอาชีพด้วยความเพียรพยายามอดทนจนมีฐานะร่ำรวยหรือได้รับผลดีจากการขยันหมั่นเพียรและสุจริตนั้น เช่น ในนิทานเรื่องท้าวแสนปมที่มีอาชีพปลูกมะเขือขายด้วยความสุจริต เป็นคนดีและถ่อมตน จนสุดท้ายได้แต่งงานกับลูกเจ้าเมือง หรือในนิทานพื้นบ้านเรื่องหาบตีกว่าคอน นอนดีกว่านั่ง ซึ่งจะเห็นว่าการหาบแม้จะเหนื่อยน้อยกว่าการคอนแต่ผลตอบแทนที่ได้จากการหาบก็มากกว่าการคอนเช่นเดียวกัน หรือ ในนิทานตายเพราะโลภ พ่อค้าสำเภาซึ่งเป็นผู้มีสัมมาทิฐิค้าขายด้วยความสุจริตและมีศีลมีธรรม เมื่อสำเภาล่มก็มียักษ์มาช่วยเหลือและให้สมบัติการไม่โลภอยากได้สมบัติเกินตัวก็สามารถนำพาตนเองกลับสู่ภูมิภคนาได้อย่างปลอดภัย จึงเห็นได้ว่าการแทรกจริยศาสตร์เพื่อให้ผู้ฟังได้เห็นว่าการกระทำที่เกิดจากความขยันหมั่นเพียรความตั้งใจกระทำการอันใดด้วยความสุจริตไม่ว่าโลกและไม่ว่าโลก ก็จะสามารถประสบความสำเร็จได้ ซึ่งเป็นแง่คิดที่ใช้สอนผ่านนิทานให้ผู้ฟังได้นำไปปรับใช้เป็นกำลังใจในการทำงานได้ 3) สำนวนพยางค์ พบว่ามีสำนวนที่ให้แง่คิดด้านการทำงานด้วยความขยัน รอบคอบ มุ่งมั่น อดทน อาทิ “ค้นเจ้ากินปลาแล้ว อย่าลืมหาแหตาก บาดหัวแหขาดแล้ว ปลาสด้อ้อมได้” เป็นการให้แง่คิดในการดูแลสิ่งของเครื่องมือที่ใช้หา กินอยู่เสมอซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมและรอบคอบต่อการทำงาน หรือในพยางค์หนึ่งบทที่กล่าวไว้ว่า “ค้นว่าใจประสงค์สร้าง กลางดงกะว่าท่ง ค้นว่าใจชี้คร้าน กลางบ้านกะว่าดง” ซึ่งสอนให้ผู้ฟังมีความเพียรมองเห็นจุดมุ่งหมายของการทำงานและถ้ามีวิริยะต่อสิ่งที่มุ่งหวังก็จะมาสามารถสร้างสิ่งนั้นได้จากความเพียรพยายามและความอดทน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันกับพยางค์บทหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับมุ่งมั่นพยายามความขยันก็จะนำความสำเร็จมาให้ ดังพยางค์ที่ว่า “ให้เจ้าคอยเพียรสร้าง เสมอแดนแปงซ่อ ให้สร้างก่อสืบไว้ เสมอเผิงสืบยัง” ในด้านความอดสาเหเพียรพยายามด้านความรัก พบในพยางค์ยวที่ได้เสนอมุมมองความพยายามเพื่อให้ได้นางผู้เป็นที่รักมาครอบครอง ซึ่งพยางค์ทั่วไปมักจะพบถ้อยคำที่ใช้ภาษาสื่อให้เห็นความอ่อนน้อมถ่อมตนไม่กล้าที่จะเฝือกองหญิงหรือชายที่ตนรักมักจะได้เพียงแอบชื่นชมเพราะตนไร้วาสนาหรือไม่คู่ควรกับคนที่แอบชอบ แต่ก็ยังพอมิพยางค์ที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามต่อความรักเพื่อให้ได้มาครอบครอง เช่น “หลูโตนอ้ายแน นาง เดินทางมาเมื่อย มาเห็นน้ำหมากพร้าว แหงนง้อจิดฉงน น้องเอย” หรือ “พื่นนี้เทียมคั่งควายหิว น้ำ ทางไกลเดินแดด บาดมาพบบวกน้ำ เห็นแล้วลือจากลาย ได้ลือ” เป็นต้น 4) คำผูกแขน พบว่าในการกล่าวอวยพรเพื่อผูกแขน ผู้ให้พรมักจะใช้คำที่มีลักษณะที่สร้างความอึดอ้อมใจให้กับผู้รับพร ในคำผูกแขนมักนำความมั่นคงของชีวิตที่ผู้ขอพรปรารถนา มาเรียบร้อยเป็นถ้อยคำพรที่สร้างขวัญกำลังใจให้ผู้รับฟัง จึงพบว่ามี การนำข้อความที่เกี่ยวข้องกับการทำงานมาใส่ในคำอวยพรเพื่อหวังให้ผู้รับพรประสบความสำเร็จในชีวิต แม้มิได้สอนสั่งให้รู้จักขยันอดทนด้วยความเพียร แต่จะเอา

ความสำเร็จของการทำนมนั้นมาเป็นเครื่องล่อใจเพื่อให้ผู้รับพรเกิดความมูมานะทำสิ่งที่มุ่งหวังให้สมดังที่ได้รับพร อาทิ “..... ให้พบทางก้าวหน้าเจริญเรื่อยอย่าถอย..” เป็นการอวยพรภาพรวมว่าให้เจริญในหน้าที่การงานเรื่อยๆ ไป ซึ่งเมื่อผู้รับพรได้ฟังก็จะมีกำลังใจในการมุ่งมั่นทำงานให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น หรือในคำผูกแขนอวยพรอีกบทหนึ่งมีคำกล่าวว่า “....ให้โชคดีมีของล้ำค่า ให้เงินทองไหลมาเทมา พอปานกระแสน้ำ....” เมื่อผู้รับพรได้ฟังก็จะมีกำลังใจในการหารายได้ให้เป็นกอบเป็นกำ และในคำผูกแขนอวยพรอีกบทหนึ่งก็มีลักษณะของการให้ขวัญกำลังใจในการทำงานสร้างเนื้อสร้างตัวจนนำไปสู่ความมั่นคงในชีวิตได้ ดังข้อความผูกแขนอวยพรที่กล่าวว่า “....ให้ล้นหลามคนทั้งหลาย มีหญิงชายเป็นข้อยข้า มีช้างม้าโตงาม มีคนหาหมั้นแห่ ให้เจ้าดีกว่าพ่อกว่าแม่ทั้งหลาย มีของชายเต็มบ้าน มีอยู่ฮ้างเมืองนอง มีนาหนองและนาห้วย มีคนช่วยการงาน...” จากวรรณกรรมมุขปาฐะที่สะท้อนจริยศาสตร์ด้านความขยันอดทนและสุจริตตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ขันติ ฉันทะ วิริยะ อุตสาหะ สัมมาอาชีวะ จะเห็นว่าในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานให้ความสำคัญต่อประเด็นความขยันขันแข็งไว้ค่อนข้างมาก ทั้งนี้อาจเนื่องจากสภาพภูมิประเทศของภาคอีสานแห้งแล้ง อาหารการกินไม่อุดมสมบูรณ์นักจึงเป็นแนวทางการสอนให้ลูกหลานอดทนขยันขันแข็งอย่าย่อท้อต่ออุปสรรค เพื่อจะได้มีฐานะที่มั่นคง

1.3 แนวทางการประพฤติอันดีงามด้วยความกตัญญู กตเวทิตา การตอบแทนผู้มีพระคุณ (ตรงกับหลักคำสอน : กตัญญู กตเวทิตา) พบในวรรณกรรมมุขปาฐะ 2 ประเภท ประกอบด้วย 1) นิทานพื้นบ้าน พบว่าพฤติกรรมตัวละครเอกหลายเรื่องมีความกตัญญูกตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งคุณความดีเหล่านั้นได้นำพาให้ตัวละครเอกประสบความสำเร็จในชีวิต ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่อง ปลาบู่ทองที่เอื้อยผู้มีความรักและกตัญญูต่อแม่ผู้ล่วงลับไปเป็นปลาบู่ มะเขือและต้นโพธิ์ การที่นางดูแลแม่โดยตลอดทำให้นางได้แต่งงานกับผู้ครองเมือง ในเรื่องนางหมาขาวจะพบว่าลูกสาวคนเล็กที่ปฏิบัติตัวกตัญญูต่อแม่หมาขาวไม่รังเกียจว่าแม่หมาขาวเป็นผู้ที่เลี้ยงดูตนเองมาและยังรับแม่หมาขาวมาดูแลอย่างดีทำให้ลูกสาวคนเล็กเป็นที่รักใคร่ของคนทุกคนและได้ครองคู่กับเจ้าเมือง เป็นต้น 2) สำนวน-ผญา-ภาษิต พบว่ามีสำนวนที่ให้แง่คิดด้านการกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ อาทิ “ยอยกไว้ เหนือเกศเกศา คุณบิดามารดา อย่าลืมคุณท่าน” หรือในผญาอีกบทได้กล่าวถึงเรื่องความกตัญญูไว้ว่า “คั่นได้เป็นใหญ่แล้ว อย่าลืมคุณพวกไพร่ คั่นหากไพร่บ่พร้อม แปลงบ้านกะบ่เอียง” ซึ่งสอนให้รู้หน้าที่ของตนและอย่าลืมคุณของคนที่เคยสนับสนุนตนเองแม้จะเป็นเพียงไพร่พลก็มีให้ลืมบุญคุณคนเหล่านั้น

1.4 แนวทางการประพฤติอันดีงามด้านการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ไม่มุ่งร้ายต่อกัน ด้วยความรักที่บริสุทธิ์ต่อเพื่อนร่วมโลก ตรงกับหลักปฏิบัติ 4 ประการทางพระพุทธศาสนา คือ เมตตา (ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นมีความสุข) กรุณา (ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) มุทิตา (ความยินดีที่ผู้อื่นประสบความสำเร็จในทางที่เป็นกุศล หรือประกอบเหตุแห่งสุข) อุเบกขา (การวางจิตเป็นกลาง) พบในวรรณกรรมมุขปาฐะ 2 ประเภท ประกอบด้วย 1) นิทานพื้นบ้าน พบว่าพฤติกรรมตัวละครเอกหลายเรื่องแม้จะถูกตัวละครฝ่ายร้ายรังแกแต่ตัวละครเอกซึ่งเป็นฝ่ายดีมักจะมีเมตตาและไม่จองเวรกลับ ชำยังปรารถนาอยากให้คนที่คิดร้ายเหล่านั้นหลุดพ้นจากการถูกทำโทษ มีความยินดีต่อผู้อื่นเมื่อได้ดี และวางจิตให้เป็นกลางไม่โกรธแค้นใคร ดังเช่น นางเอื้อยในนิทาน

พื้นบ้านเรื่องปลาบู่ทอง 2) สำนวนพญาภาสิต พบพญาที่มีแนวคิดในการสอนเพื่อให้ผู้ฟังเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ วางตัวเป็นกลางและไม่มุ่งร้ายกัน อาทิ “กินข้าวโต โสความเพิ่น” ซึ่งเป็นการสอนว่าอย่าไปยุ่งเรื่องของผู้อื่น ซึ่งไม่เกิดประโยชน์ใดๆ กับตัวเองเลย ในพญาอวยพร พบว่ามีการนำข้อความที่ส่งเสริมให้เห็นถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่น การปรารถนาดีที่ส่งผ่านข้อความนอกจากจะสร้างความชุ่มชื่นใจให้ผู้รับพรแล้วยังเป็นการยกระดับจิตใจซึมซับความรู้สึกดี ๆ ให้ผู้รับพรมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นได้ด้วยเช่นกัน

1.5 แนวทางการประพฤติอันดีงามด้านการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยการพูดดี คิดดี และทำดี พบในวรรณกรรมมุขปาฐะ 2 ประเภท ประกอบด้วย 1) นิทานพื้นบ้าน พบว่าพฤติกรรมตัวละครเอกหลายเรื่องเป็นคนพูดจาไพเราะอ่อนหวาน คิดแต่ในเรื่องดีเรื่องที่เป็นมงคลและทำตัวดี อยู่ในครรลองที่เหมาะสม และสุดท้ายก็ประสบพบเจอแต่สิ่งที่ดี เช่นเรื่องนางพิกุลทองที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อยซึ่งสงสารและขอช่วยเหลือผู้อื่นจนทำให้ได้พรวิเศษคือพูดสิ่งใดที่ออกจากใจด้วยความสงสารคำพูดจะกลายเป็นดอกพิกุลทอง หรือในเรื่องโคนันทวิศาลซึ่งเป็นการสอนที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพูดของพราหมณ์ เมื่อพูดจาไม่ดีใช้วาจาไม่สุภาพโคนันทวิศาลก็ไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง เมื่อใช้คำพูดที่ดีปฏิบัติต่อโคนันทวิศาลด้วยความรัก โคนันทวิศาลก็ตอบแทนพราหมณ์ด้วยการใช้แรงกำลังแข่งจนชนะการพนันได้รับรางวัลมากมาย ซึ่งมีนิทานที่มีลักษณะเดียวกันเช่นเรื่องพูดดีแก้ตัวที่ชายหนุ่มรูปงามผู้มีไหวพริบทางการพูดได้ใช้วาจาฆ่าฟันขอซื้อวัวจากชายชราซึ่งมีฟันขาวเพราะไม่กินหมาก หัวล้านผมน้อย อันเป็นปมด้อย ด้วยการกล่าวชมว่า “พ่อมดกปกโหล่ หน้าไ้เฒลิ้มทอง วัวพ่อทั้งสองจะขายเท่าไรจะ” จึงเป็นที่ถูกใจชายชราจนยกให้ฟรี เป็นต้น หรือในนิทานบางเรื่องจะใช้ตัวอย่างการพูดที่ไม่ดีก็จะนำมาซึ่งอันตรายหรือภัยแก่ตัว เช่น นิทานเรื่องตาบอดเหว้าหลายหน้าลายเหว้าใหญ่ ที่พูดโกหกเกินจริงหลอกขายสินค้าให้กับพระราชว่าของที่ตนขายเป็นของวิเศษซึ่งเป็นเรื่องโอ้อวดเกินจริงและเป็นสิ่งหลอกลวงเมื่ออำมาตย์จับความเท็จนั้นได้ คนตาบอดและคนหน้าลายจึงถูกสั่งให้ประหารชีวิต 2) สำนวนพญาสุภาสิต พบพญาที่กล่าวสอนให้แก่มคิดเกี่ยวกับการพูดดี เช่น “เก๋าสีแว้ลสิบลีแว้ ให้แว้แต่ความจริง แนวนุสาฟังอย่าลีนามาแว้” หรือพญาที่ให้แก่มคิดเกี่ยวกับการคิดดี ทำดีหรือวางตัวดี เช่น “คั้นเจ้ามีความฮู้ อย่าถือโตวดโอ้ ให้ลงมาสู้พื้น ยืนดินได้ล้ำคู่คน”

2. คุณค่าด้านสุนทรียศิลป์ที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะบ้านกุดละลม

สุนทรียศิลป์หรือสุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา ที่เรียกว่า คุณวิทยา (Axiology) หรือทฤษฎีคุณค่าทางวิชาที่ว่าด้วยความสวย ความงาม และความไพเราะ สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เกิดความรู้สึกปีติยินดี อิ่มเอมใจ พอใจ และชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาปะทะอาจจะเป็นในธรรมชาติเอง หรือที่มนุษย์ผลิตคิดค้นขึ้นโดยมีจุดประสงค์ให้มีความงาม” สุนทรียภาพ “ประสบการณ์ทางความงามเกิดขึ้นจากการได้สัมผัสกับสิ่งที่มีความงาม ความไพเราะ แล้วทำให้เกิดอารมณ์สุนทรีย์ เกิดความปีติสุขเพลิดเพลิน อันเกิดจากความงาม 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) เนื้อหา ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก วิถีชีวิตชนบ ธรรมเนียมประเพณี คำสอน ความเชื่อ ความศรัทธา 2) เรื่องราวเนื้อหามีการนำเสนอตามรูปแบบหรือฉันทลักษณ์ ตรงตามลักษณะของวรรณกรรมแต่ละประเภท 3) มีศิลปะในการใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำสัมผัส คำที่ความหมายนัยตรง

และนัยอ้อม การใช้โวหารเพื่อสื่อความหมายและแฝงแง่คิดทั้งดงาม ซึ่งขอแยกการนำเสนอผลการวิเคราะห์และอภิปรายผลตามของวรรณกรรมมุขปาฐะที่พบสุนทรียศิลป์แต่ละประเภท ดังนี้

2.1 ตำนานเรื่องเล่าขาน เป็นการนำเสนอเนื้อหาอันเป็นสุนทรียศิลป์ด้านความเชื่อ ความศรัทธา ใช้ภาษาเรียบง่ายเป็นการเล่าเรื่องที่ถ่ายทอดและยกตัวอย่างเปรียบเทียบคล้ายการใช้สาธกโวหารเพื่อให้ผู้ฟังศรัทธา เชื่อและคล้อยตาม ซึ่งนอกจากจะทำให้ความเชื่อความศรัทธาต่อตำนานเล่าขานยังคงอยู่ยังเป็นที่พึงทางใจให้คนชุมชนกระทำการสิ่งที่ดีงามร่วมกันในชุมชนได้ ซึ่งตรงกับ พนิดา บุญเทพ (2548) ที่ได้กล่าวว่า ความเชื่อ (Belief) เป็นความรู้สึกเชื่อมั่น ศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ว่า จะบันดาลให้เกิดสุขหรือทุกข์ได้หากกระทำหรือปฏิบัติต่อความเชื่อในทางที่ถูกที่ควร ความสุขก็จะเกิดตามมา ในทางตรงกันข้าม หากกระทำหรือปฏิบัติสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือละเลย ความทุกข์ร้อนอาจจะเกิดขึ้นได้ จากคำกล่าวนั้นจึงเห็นได้ว่าความงมงายที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ปิต่อคุณความดีเกิดความอึดเอมใจ ใฝ่กระทำดีและพึงรักษาประเพณีที่ดีงามของชุมชนสืบไป

2.2 นิทานพื้นบ้าน พบว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาเกี่ยวกับความรักเพื่อเป็นการสร้างอารมณ์สุนทรีย์ในนิทานพื้นบ้าน โดยมักดำเนินเรื่องด้วยความรักของหนุ่มสาวเป็นหลักและจะสอดแทรกแง่คิดคุณธรรมอันเป็นเรื่องที่ต้องการให้ผู้ฟังนำหลักคุณธรรมหรือความเชื่อไปประยุกต์ใช้ในการนำหลักคำสอนมีทั้งเรื่องการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว หรือกฎแห่งกรรมมาเป็นเครื่องสอนใจ หรือเป็นพุทธสาส์นที่แฝงความหมายแง่คิดลึกซึ้งให้ผู้ฟังได้นำไปเป็นหลักปฏิบัติ และยังพบความเชื่อในเรื่องบุพเพสันนิวาส ซึ่งคนอีสานเรียกว่า “สายแนน” และใช้ “ดอกสเลเต” แทนเสนหาของความรักที่เคยครองกันมาแต่ปางหลัง ซึ่งขอยกตัวอย่างกลอนลำจากเรื่องท้าวท่ากาดำ ที่ใช้ภาษาสร้างสุนทรีย์ในเรื่องความรักโดยเปรียบเทียบความรักของท้าวท่ากาดำกับนางลุนที่แตกต่างกันทั้งรูปร่างและชนชั้น โดยการใช้ความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสหรือบุญทำกรรมแต่งของแต่ละคนที่เคยได้ทำร่วมกันมาจึงทำให้ได้ครองคู่กัน การต่างศักดิ์ต่างชนชั้นก็ไม่ใช่อะไรกีดขวางความรักของคนทั้งสองเมื่อเป็นคู่กันแล้วย่อมไม่แคล้วกัน ต้องมีสิ่งใดใดให้ได้เคียงครอง ดังคำที่ว่า “*โห้ นี่หล่นน้อโลกน้อเอย เห็นว่าหลีกบ่พ้นธรรมชาติร่วมสเนห์ สเลเตไผ่นดอกดวงพวงพัว แมนว่ามีคันหิ้วกำแพงสูงใหญ่ พรหมชาติแต่งให้ สิบไร่ไว้กะบ่พัง*” จะเห็นได้ว่าในด้านสุนทรียศาสตร์ที่พบในนิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่มักจะดำเนินเรื่องด้วยความรักทั้งที่สมหวังและไม่สมหวัง เพราะจะสามารถสร้างอารมณ์สุนทรีย์ศิลป์ให้เกิดความอึดเอมใจและสามารถเรียกน้ำตาให้กับผู้ฟังได้ง่ายเพราะความรักเป็นอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ มนุษย์ใฝ่หาความรักตั้งแต่แรกเกิดจากคนรอบข้างและยังถวิลหาความรักจนสิ้นลมหายใจ เมื่อนำมาสร้างเป็นวรรณกรรมจึงทำให้ซาบซึ้งได้ง่าย ดังที่ พนิดาพร จงราเชนทร์ (2559) กล่าวว่า ความรักเป็นหนึ่งในอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ที่มีหลากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับทั่วไปจนถึงระดับเกินพอดี รวมทั้งความรู้สึกดังจุดใจที่ไม่สามารถอธิบายได้ว่าเกิดจากสิ่งใด จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ความรักจะปรากฏในวรรณกรรมทุกรูปแบบ และจะยังคงอยู่สืบไป

2.3 สำนวนพญาภาษิต เป็นวรรณกรรมที่แฝงไว้ด้วยแง่คิดคมคาย จากพญาที่ได้รวบรวมได้ในหมู่บ้านกุดละลม มีพญาคำสอนซึ่งเอาไว้ใช้เมื่อต้องการสอนลูกหลานเมื่อมีเหตุการณ์ที่ต้องการสอนซึ่งจะใช้พญาเพื่อเตือนสติ พญาเกี่ยวพวว่าไม่ได้ใช้เพื่อเกี่ยวพวราสีกันเหมือนในอดีตแต่

เป็นความทรงจำที่ได้จากการดูหมอลำเรื่องเป็นถ้อยคำที่ไพเราะกินใจจึงจดจำได้ และผนวกรวบรวมใช้ในการอวยพรผู้ชนเพื่อความเป็นสิริมงคลและเป็นขวัญกำลังใจให้ลูกหลาน ซึ่งในด้านสุนทรียศิลป์พบว่า ฃญาที่มีความโดดเด่นมีความสุนทรีย์อันเกิดจากข้อคำสอนที่กินใจ ฃญาส่วนใหญ่ที่พบยังมีการใช้ฉันทลักษณ์การแต่งฃญาที่ลงตัวโดยมีการใช้ก่ายนอก (สัมผัสนอก) และก่ายใน (สัมผัสใน) มีการใช้สัมผัสอักษรที่ติดกันเพื่อให้เกิดความงดงามทางภาษา มีทั้งลักษณะเป็นเสียงคู่กันเรียงกัน 2 คำ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเรียกว่า "เคียง" พบอักษรที่ติดกันเป็นเสียงเรียงกัน ๓ คำ เรียกว่า "เทียมคู่" และยังพบการซ้ำคำเพื่อสร้างความสมดุลของเสียงในแต่ละวรรคทำให้ความไพเราะมากขึ้น เช่น “ไวกปากเสีล ๓ ๓ ไวกตีนตกตันไม้” จากตัวอย่างมีการ “ก่ายนอก” คือคำว่า ๓ ๓-ตีน, มีการ “เคียง” คำ คือเสีลมีมีการ "เทียมคู่" คือคำว่า “ตีนตกตัน” และยังพบการซ้ำคำว่า “ไวก” ไวกที่ต้นวรรคเพื่อสร้างความสมดุลของเสียงในแต่ละวรรค นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้ไวกหารเพื่อให้เกิดความงดงามอันเป็นสุนทรีย์ทางการใช้ภาษา ประกอบด้วย อุปมาโวหาร นามนัย อธิพจน์ และสาธกโวหาร เช่น อุปมาโวหารเชิงอธิพจน์ “ยามยังน้อย ให้เจ้ามันเฮียนคุณ ยามเมื่อมีบุญเฮามี ลียศสูงเทียมฟ้า” ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบแบบกล่าวเกินจริงเปรียบความรู้ที่จะทำให้ได้ยศที่สูงมากเทียบความสูงเท่ากับฟ้าที่คนธรรมดาสามารถเอื้อมถึงได้ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กตัญญู ชูชื่น. (2543). *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เคเอ็น ชยติลเลท. (2537). *จริยศาสตร์แนวพุทธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย.
- พนิดา บุญเทพ. (2548). *บ้านชะยูง: ประเพณี ความเชื่อ และการยังชีพ*. (สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร.
- พนิดาพร จงราเชนทร์. (2559). *รูปแบบความรักของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ ประยุทธ์. 9(2): 29-37.
- พระธีระพงษ์ นรินโทและคณะ. (2563). *การตีความฃญาอีสานในทางปรัชญา*. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์. 7(2): 247-259
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- มนตรี ศิริจันทร์ชื่น. (2552). *การสร้างคามเข้มแข็งให้กับชุมชนเขตชานเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น กรณีศึกษา ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่*. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่: เชียงใหม่.
- สวง บุญเจิม. (2537). *ฃญา ตำรามรดกอีสาน 3*. อุบลราชธานี : มรดกอีสาน.
- อุดม บัวศรี. (2546). *วัฒนธรรมอีสาน*. ขอนแก่น: คลังนาโนวิชา.